

személyes történelem

N. LÁSZLÓ ENDRE

REGÉLŐ PALÓCFÖLD

Egy palóc élete

Tíz hold földje volt az apámnak, de sem írni, sem olvasni nem tudott. Tíz hold föld és hét gyerek... Talán szerencse is, hogy csak hárman maradtunk életben... Aztán elment az apám is. Tán érezte, hogy ennyicske föld nem tarthat el sok embert! – mondta Antal bátyó és közben kibámult az ablakon. A tribecsi hegyeket nézte, de vajon mit láthatott? Csak nagysokára folytatta:

– Kecellés kölyök voltam... Hatvan-hetven évvel ezelőtt a keccelle volt a gyerekek egyetlen ruhája. Egy hosszú, ujjatlan ing. A fiúk csak úgy szabadon hordták, a lányoknak viszont derékban átkötötték... Az anyagát meg otthon szőtték az asszonyok, itt Gerencséren...

Szóval ilyen keccellés kölyök voltam jómagam is, amikor valami belém esett. Reggel nem tudtam kikelni az ágyból, olyan voltam, akár a tűzláng. Szegény anyám nagyon megrémült és szaladt a javasasszonyért.

Este az mégis úgy állított be hozzánk, mintha nem tudta volna, hogy én vagyok a beteg.

– Dicsértessék a Jézus Krisztus... Na, ki a beteg, ideske? – vigyorogta csúnyán, s közben elővillant két megmaradt foga.

– Mindörökké... Hát ez, az Anti gyerek... Majd elemészti őt a forróság. Összevissza beszél a szerencsetlen, csak dobálja magát az ágyon! – törölgette a szemét alszóknyájával a jóanyám.

A banya odajött az ágyhoz, lerántotta rólam a dunnát és tapogatni kezdett piszkos körmű, görcsös ujjú kezével, nagyon tudálékosan csinálta, s közben érthetetlen szavakat mormolt. Összehordott tücsköt-bogarat, ördögöt, szentet és poklot. Nagyon neheztelt ránk, mert máskor Róza nénét szoktuk hívni, ha valami baj volt. Csak nagysokára sütötte ki:

– Azt hiszem aszalmánya van a gyerekeknek! (A tüdőbajt hívták így akkoriban.) No, majd mindjárt megmondja a cérna!

Azzal gombolyagot vett elő alszóknyájából. Ezt senkinek a kezébe nem adta volna, mert azzal elveszítené a varázserejét...

Ezzel a cérnával lemérte előbb az egyik kezemet, az ádámcsutkámtól az öregujjam végéig, azután ugyanígy a másik kezemet... Utána meg a köldökömtől a nagylábujjam végéig, a jobb, meg a bal lábammat is. Közben egyre dűnnyögött, mondott, de ebből senki nem értett semmit. Amikor ezzel a méréssel elkészült, a kettőt-kettőt összehasonlította.

– Látod, Annus?

– Mit kéne látnom?

– Hát csak azt, hogy nem egyforma!

– És ez mit jelent?

- Azt, hogy a gyereknek aszalmánya van! Baj, nagy baj! Ez vitte el az apját is... Benneteket ugyancsak látogat az Isten, dicsírtessék az ő szent neve! – mondta alig titkolt kárörömmel a vénasszony, közben felgombolyította varázscérnáját.

Anyám könyörgőre fogta:

- Segítsen rajta, Tercsa néne... Megköszönjük, már ahogyan a szegénységünkben telik.

A vénasszony szeme sunyit villant. Talán azon törte a fejét, kiürítheti-e az éléskamránkat addig, amíg engem a föld alá tesznek:

- Az a baj, hogy későn hívtatok...

- Hiszen tegnap még semmi baja nem volt... Reggel meg én mindjárt szaladtam magáért...

- Na, ne ríj már! Amit lehet, én megteszem, a többi meg már az Ő szent akarattjától függ!

Ezután – utálatos nyelvével a vénasszony – kinyalta mind a két szemem, majd megint morgott valamit, majd így szólt:

- Főzz neki bodzalevélteát, fürdcsd meg benne és borogasd vele... Aztán majd hívj el megint...

- Mivel tartozunk, Tercsa néne? – kérdezte az édesanyám.

- Oh, kedveském, én ezt Isten nevébe csinálom... Azt adsz, amit akarsz... Ha meg nincs, hát nem adsz semmit! – mondta az álszent banya. S közben az édesanyám nagyon jól tudta; ha most nem adna neki semmit, máskor hiába hívná. Nagy darab szalonna, meg két rúd kolbász és egy edény zsír vándorolt a vénasszony kosarába. Láthatóan elégedett volt, mert beszédesebb lett:

- Ha így fog fogyni hat napig, mindent megesz a fene... Én is csak panaszkonék a magam dögába, de hát minek? Na, Isten áldjon, Annus...

A banya elment és csak akkor jutott anyám eszébe, hogy ilyenkor, télvíz idején honnét is szerezhetne bodzalevélet? Szidta Tercsa nénét, meg rítt is... Azután a bátyámnak eszébe jutott, hogy az istállópadlason van bodzalevél...

Hetekig tartott a bodzakúra. Közben elolvadt a hó, szépecskén kítavasodott, és már én is jobban éreztem magam. Egy reggel kívánsággal álltam elő:

- Savanyú uborkát cnnék, ides!

- Hozok, hozok, fiacskám! – örvendezett az anyám és már szaladt is be Nyitraré (így mondják nálunk), az apácákhoz. Mert otthon nem tartotunk ilyen úrnak való nyalánkságot. Akkoriba még nem járt busz a városba, szegény anyám egy trappban tette meg az utat. Hozott négy, vagy öt kisujjni uborkát... Addigra el is ment tőle az étvágyam és csak azért ettem meg, hogy ne szomorítsam szegény idest. Volt úgysis elég baja. Nem volt férfi a háznál, hevert (parlagon maradt) a föld...

Másnap reggel anyámék korán felkeltek. Én már jobbacskán éreztem magam. Tejlet és sült krumplit készítettek az ágyamhoz.

Szép tavaszi nap volt, s nem akaródzott már az ágyban feküdni, felkeltem. Olyan gyenge voltam a sok fekvéstől, hogy remegtek a lábaim, de azért kimásztam az ablakon és leültem a fal mellett a kispadra. Néztem a hegyet, meg az erdőt és azon töprengtem, vajon mi lehet mögötte... Talán az Óperenciás? Késő délután itt talált rám az édesanyám. Elszunyókáltam a napon.

- Jaj, Istenem, mit csináltál, te gyerek? Miért jöttél ki? – tördelte a ke-

zeit. De nekem semmi kedvem nem volt a meghaláshoz, s pár nap múlva már a libákat legeltettem pajtásaimmal.

Ősszel beírtak az első osztályba, de a tanulásra igazán nem sok időm maradt. Apám halála után nagyon elszegényedtünk. Sok pénzbe került a gyógyítása: nyolcvan forintot fizettünk ki orvosságra, az orvosnak meg ötvenet. Két tinócskánkat el kellett adnunk. Kétszáznyolcvan forintot kaptunk értük: éppen elég volt az orvoslásra és a temetésre...

Nagyon kisfiú voltam még akkor, de azért emlékszem apám temetésére. Amikor felravatalozták, siratóasszonyok jöttek hozzánk. Ezek aztán egészen a koporsó leszögezéséig hangosan siránkoztak, imádkoztak nagykáromkodású apám lelke üdvéért. Bizony, sokszor csúnyaszájú volt, de okkal. Hiába kínlódott hajnaltól napestig, minden pénz elment adóba. Ha az anyám előállt, hogy ez, vagy az kéne, mindig nekidühödött az apám:

– Hinnye, a keserves megváltóját, hát nem megmondtam, hogy adóba kell fizetni? – aztán csak úgy záporoztak belőle a káromkodások. Szidta az adóhivatalt, a jegyzőt, a papot, meg mindenkit, akit egy kicsit is úrnak tartott. De azért jó ember volt. Engem csak egyetlenegyszer vert meg, de akkor aztán alaposan... Most már tudom, hogy valójában nem is rám haragudott, hanem a szegénységünkre. De akkor nagyon fájt a verés, még a koporsójánál sem tudtam elfelejteni...

De így volt ez akkoriban minden szegény háznál. Ha valaki megharagította az apát, hát a feleségén, vagy a gyerkein töltötte ki a mérget... Minden olyan háznál, ahol a NINCS-et mindig nagy, a van-t pedig mindig kis betűvel mondták!

A térdére hajított az apám és a derékszíjával verte a meztelen ülepet, s közben pedig kiabált:

– Má megen ehattad a bicsakodat?... Nesze, te... Nesze...

A temetéseken nálunk akkoriban nemcsak a család minden tagja vett részt, hanem a falu apraja-nagyja. A palóc faluban nem a szegények szórakozása volt a temetés végignézése, hanem valami sokkal több. Nem is tudom, hogyan magyarázzam ezt meg maguknak. Talán lelki kényszer... Olyan erkölcsi kötelesség, amelynek mindenki szívesen tett eleget.

A kántor búcsúztatta el az apámat, versbe szedett strófákkal. Külön minden családtagtól, rokontól, baráttól, ismerőstől, szomszédoktól, még az állataitól, meg a kedves tárgyaitól is.

Január eleje volt, nagy hideg. Sok fagy és kevés hó, mint azon a télen is. A lábam egészen elérzéktenedett a hidegtől. S a metsző téli szél vitte a kántor monoton hangjával összeölelkező, fel-felbukkanó sírást:

...Elbúcsúzom tőled, kedves feleségem,

Bizton találkozunk odafönt az égben. . .

Tőled is búcsúzom, kedves Pista fiam. . .

Így tartott ez vagy egy óra hosszat, azután felemelték a koporsót, kivitették a temetőbe... Temetés után halotti tor volt nálunk. Még olyan rokonok is eljöttek, akikről azóta egy kukkot sem hallottam. . .

Ittak, de nem túlságosan sokat,

Ették, de nem annyit, mint egy menyegzőn.

Csendes visszaemlékezés ez az elhunyra. Borongós hangulat, közben

sokszor előkerülnek a zsebkendők... Felelevenítették apám gyerekkorát, múltját, jó tulajdonságait, cselekedeteit és egész életét.

Másnap azután kiürült a ház, de csak a szegénység és anyám szomorúsága maradt nálunk kéretlen vendég. Anyám nyakába szakadt három gyerek eltartásának minden gondja és a rengeteg munka, amiből már azért nekünk, gyerekeknek is ki kellett vennünk a részünket. Játékra szinte soha nem volt időm és a tanulásra is nagyon kevés, de azért én voltam az iskola legjobb tanulója.

Egy este édesanyám azt hitte, hogy már alszom!

– A pap el akarja vinni Ántit... Papot akar belőle is csinálni! – újságotla csendesen a bátyámnak. Az dühösen szemrehányást tett anyámnak, hogy őt korán munkára fogták, pedig ő is szívesen tanult volna. Ha már őt nem engedték, ne tanuljak én se! Ki fog akkor a földeken dolgozni?

Még csak hatodikos voltam, de a munka megöregített és megértővé tett. Megfogadtam, hogy soha nem hagyom el az édesanyám... És azt is, hogy soha nem leszek hozzá olyan durva, amilyen a bátyám!... Pedig nagyon szerettem volna pap lenni akkoriban... Arannyal-ezüsttel kivarrort ruhában szép vigasztalókat mondani a szegény embereknek...

Befejeztem a hatodik osztályt, és akkor úgy éreztem, hogy örökre búcsút mondtam az iskolapadoknak, a tanulásnak.. Igazán minden jel erre mutatott...

Reggeltől estig robotoltam az édesanyámmal együtt. Mert a bátyám bármikor szívesen elment volna a munka temetésére. Ő már legénykedett, a lányokat nézegette, s talán kóstolgatta, idősebb barátaival ivott és kártyázott. Az anyám mégsem mondott soha egy rossz szót sem, csak sírt, nagyon sokat sírt miatta.

Ha este holtfáradtan hazajöttünk a földekről, anyám még nekiállt mosni, vasalni, varrni, főzni, takarítani. Mindig annyit főzött, hogy elég legyen másnap estig. Még most sem tudom, mikor aludt az édes... .

DÖGÖLJ MEG PARASZT, HA ÉLNI AKARSZ!

Hajnali négykor keltem mindennap!

Csak a kakasok előztek meg és az édesanyám...

Tizennégy éves voltam akkor... A bátyám bevonult. Én voltam a család egyetlen férfitagja. Állandó fizetett munkást nem tartottunk. Megtanultam és elvégeztem minden férfimunkát. Magam emelgettem a nehéz szerszámokat, zsákokat. A szomszédos földeken dolgozó férfiak viccelődtek, tréfáloztak velem:

– Szomszéd, nem láttál egy nagy zsák árpát?... Egy kis Hüvők Matyit vitt a hátán, épp az előbb!...

– Nézd azt a vasvelltát, sógor, hogy rángatja azt a pöttöm legénykét!...

Nevetgéltek, tréfáloztak és – sajnáltak, de mindegyiküknek elég volt a maga baja. Nem volt rá sem idejük, sem erejük, hogy még nekem is segítsenek. Lassan aztán hozzáedződtem ehhez a nehéz munkához. Nem csupán magam tartottam el, hanem már az anyámra és a kishúgomra is dolgoztam. Nem is tudom, honnét vettem hozzá az erőt...

Igazán olcsóság volt abban az időben, krajcárokért lehetett vásárolni, de

sokszor még krajcár sem volt... Kedden és pénteken bementünk a városba (Nyitrára), ki a piacra, hogy eladjuk a termékeinket: tojást, vaját, baromfit, zöldséget és gyümölcsöt. Nem tudom, elhiszik-e, de őszintén mondom, hogy akkoriban a paraszt vaját nem evett. Legalábbis a szegényebbjé nem. Én is csak évek múlva ettem először...

De hát a piacnál hagytam abba. Ott aztán nagyon sokan voltak hozzánk hasonlóak, és gyakran előfordult, hogy vagy majdnem ingyért fecsértük el a dolgainkat, vagy cipelhettük haza. Ha sikerült mindent eladnunk, petrólcumot, sót, paprikát vettünk, meg mindent, amire egy szegényes háztartásban szükségünk volt...

Sokszor azt hittem, hogy nem bírom tovább. Hogy megszakadok. Hogy lerogyok a földre és többé fel sem állok... De csak dolgoztam, cipekedtem tovább. Kinek panaszkodhattam volna? Talán az édesanyámnak, aki még nálamnál is többet dolgozott?...

Pedig szép asszony volt!

A szomszédasszonyok egyre főzték, hogy ismernek egy fiatal, szemrevaló özvegyet, aki szívesen levonná válláról a terhet, de anyám hű akart maradni apám emlékéhez... Vagy nem akart mostohaapát hozni a házhoz? Ki tudhatja? Ki láthat bele egy parasztasszony lelkébe? Sohasem láttam, hogy az apámmal édeskedtek volna. Nem is volt rá idejük. De abban biztos vagyok, hogy a maguk egyszerű, őszinte módján nagyon szerették egymást!

Anyám nem panaszkodott...

Én nem panaszkodtam.

Dolgoztunk hajnaltól napestig, kedden, meg pénteken jártunk a piacra. És itt, a város piacán láttam meg, hogy vannak még nálunk sokkal szegényebb emberek is!

Borostás arcú férfiak, sápadt, rongyos gyerekek járkáltak a földre rakott batyuk között, s, ha egy pillanatra félrenézett a tulajdonos, mindjárt lába kelt valaminek... Ezek a nincstelének bizony loptak, mert még a szegényeknél is szegényebbek voltak...

Bátyám júniusban hazajött a katonaságtól. Katonaviselt ember volt, most már nem parancsolhatott neki senki. Ivott, mulatott, kártyázott. Otthon meg gorombáskodott velünk...

De nem sokáig tartott a legényélete, őszre már meg is nősült. Az új asszony is civakodós volt. Kezdttem magam nagyon rosszul érezni otthon...

Deres volt már a határ és én mezétláb jártam a marha után... Végre aztán a vásárban vett a bátyám egy pár stiblit.

- Vigyázz rá, csak akkor vedd fel, ha nagy hideg van! Nemcsak rád kell a pénz, kölök!...

A stibli amolyan ócska csizmaféle volt, s az első alkalommal szétázott. A kezemben vittem haza... Volt is otthon nemulass! A bátyám olyan rumlit csapott, mintha a földjét kártyáztam volna el... Szegény anyám meg hallgatott a békesség kedvéért, de én tudtam, hogy jobban fáj neki az igaztalan szidás, mint nekem!

Ekkor határoztam el, hogy otthagynom a falum! Ezt mindjárt meg is mondtam a bátyámnak;

– Ha az egész nyári munkámért nem érdelek meg egy pár csizmát, akkor inkább itthagynom a paraszti életet!

– Menj csak, taknyos!... Azt hiszed, hogy a városban majd ingyért zabáltat valaki!? – ordította.

Láttam, anyám csendesen sír és ezért nem válaszoltam meg a bátyámnak. Nem mondtam meg neki, hogy nálunk éppen ő az ingyenélő!... Hogy én és az anyám dolgozunk még rá és a feleségére is!

Csak nyeltem egy nagyon nagyot és vacsora nélkül kapaszkodtam fel a szénapadlásra.... Kiszorultam ide, mióta bátyám kardos menyecskéjét a házukba hozta.

Nyakig a jó meleg, illatos szénában, a padlásajtó nyílásán át bámultam a csillagokat sziporkázó eget... Arról álmodtam, hogy tanulni fogok, hogy nagyon okos és nagyon gazdag leszek... Kincset (Göncölt) néztem, s az járt az eszemben, hogy akkor majd hatlovas hintón jövök el az édesért... Pista bátyám, meg a felesége pedig sárgulhatnak az irigységtől...

A NAGYVÁROSBAN

Pár nap múlva egy ismerős beszerzett a nyitrai apácákhoz templomszolgának...

Csengett-bongott a harang... Szólt az orgona... Tömjénfüst áradt a templom boltívei alatt... Csilingelt a pénzszedő persely csengettyűje... A pap ünnepléses latin szavai, a gyertyák táncoló lángja, az ablakok színes üvegmozaija, az ünneplőbe öltözött tömeg, a szentek örökmosolyú szobrai és képei... S mindehhez a titokzatos félhomály...

Csoda, hogy hatalmába kerített a templom? Nem, ma sem tartom annak, pedig azóta csaknem hatvan esztendő telt el.

Havonta kilenc forintot kaptam, és ez igen nagy pénz volt akkoriban, amikor 1,20-ért kaptam egy pár cipőt és 2,80-ért egy öltöny ruhát. De meg is kellett dolgoznom érte!

És nemcsak a templomban!

Fát fűrészeltem, szenet hordtam. De mi volt ez ahhoz képest, amit otthon csináltam, és még csak a bendőmet sem tölthettem meg?... Úgy éreztem magam, mintha egyenesen a mennyországba kerültem volna!

Minek hazudnék? Miért gyaláznám az apácákat? Hozzám mindig jók, kedvesek voltak. Sokkal jobbak, mint a tulajdon bátyám!... Régi kommunista vagyok, nem kenyerem a hazudozás!

Kis legény voltam akkoriban, és már nagy kamasz. Ha másnap délután szabadom volt, megfordultam már a lányok után. És az apácákban is éreztem a nőt, hiába öltöztek talpig feketébe. Olyan sok fiatal volt köztük és olyan sápadt volt az arcuk. A sok imádságtól? A sok virrasztástól?... Krisztus arái nagyon sápadtak voltak, a mosolygásuk is sápadtan szomorú volt. Olyan, mint az őszi virágok... Igen, olyanok voltak, mint az őszi-kék, mint a krizantémok... Még az illatuk is olyan volt...

Igazán nagyon kedvesek voltak hozzám. Ingyen kosztot, lakást kaptam, meg még ruhákat is. Meg sokszor mellékes pénzt. Elsején a perselypénzből egész marékka adott a templomos nővér:

– Aztán nehogy haszontalanságra költsd! Ajándékozd meg az édesanyádat! – mosolyogta ki és megsimogatta az arcomat. Ilyenkor mindig na-

gyon elpirultam, mert Mária nővér nagyon szép volt és fiatal...

Csak pár évvel lehetett nálam idősebb.

– Nem pazarlom el... Karácsonyra egy szép nagykendőt veszek az édesanyámnak, a húgomnak meg kis csizmát... Meg könyveket, sok könyvet – magamnak! – árultam el neki a legnagyobb titkomat. Ettől kezdve Mária nővér minden délután órákig foglalkozott velem, németre tanított...

Két és fél évig voltam az apácáknál. Két és fél év alatt minden szabad percemet tanulásra és olvasásra fordítottam. Már egész folyékonyan tudtam németül. A fizetésem nem vettem fel, hanem a főnöknőnél hagytam. A mellékest anyámnak adtam, ha bejött hozzám. De legtöbbször a bátyám „kunyérásztta el”! Most már bezzeg kedves volt hozzám. De az anyám csak amolyan megtört lett a saját házában...

Egy vasárnap, a nagymise után megkérdezett a főnövér:

– Antal fiam, mondd csak, nem szeretnél te pap lenni? Grázban van egy testvérházunk, ott kitanítanak papnak. Gondold meg, fiam, s, ha döntöttél, keress fel engem!

Egy álmatlan éjszaka, sok töprengés után határoztam:

– Igen, pap leszek!

Az apácáktól kaptam pénzt és ruhát, a főnövér is kiadta megtakarított pénzemet, áldását adta rám és elbocsátott... Megcsókoltam a kezét.

Hazamentem édesanyámtól elbúcsúzni. Száz forintot nyomtam a marhába. Sírt a meghatottságtól.

Hát mégis pap leszel, fiacskám?

– Az édesanyám, ha Isten is úgy akarja...

– De mi lesz velem, ha te elhagysz? – sírta.

– Ne féljen, nem maradok én ott örökké... Hazajövök és akkor majd velem fog lakni, édes!

Nagy legény voltam már akkor, tizennyolc éves. Nem illett hozzám a sírás, de kipotyogtak a könnyeim... Sok száz kilométer választ majd el az édestől... Ki tudja, mi lesz velem, és mi lesz velem? Először indultam meszsze-messze útra...

Vitt a vonat, kattogtak a kerekek. A vasúti kocsi kalitkájából néztem a toronydiszes falvakat, az apró házakat... S tudtam azt is, hogy az apró házakban apró emberek élnek apró életüket. Hasonló életet, mint az én szüleim, az én testvéreim. A mindennapi kenyérért vívják a harcukat imádkozva, bizakodva, elkeseredve és káromkodva...

Vitt a vonat, és én csak most láttam meg, hogy mennyire egyformák a falvak, a templomtornyok, a házak, a temetők, a felnőttek és a gyerekek... Kovács Jánost kiviszik a temetőbe, s helyébe áll ifjabb Kovács János...

*

Grázban igazán jó dolgom volt.

Csak a korai ébresztő... Már hajnali négykor felkeltettek, egy óráig imádkoztunk, utána reggeli. Azután munka a templomban, a pékségben és a szabóságban. Mindenütt kipróbáltak. Fél év múlva megkezdődött az oktatás... Két évet kellett elvégezni a városi gimnáziumban, négyet a papneveldeben, s utána még kettőt a teológián...

– Nagyon hosszú idő!

Kibírom-e ilyen sokáig a nagy fal börtönében és a papi lelkiismeret bordaközi rabságában?... Hiszen olyan fiatal vagyok, és nem nyugtatnak meg a lelkigyakorlatok, nem nyugtat meg az ima sem... Kényelmetlen fekvőhelyemen egyre többet gondolok a lányokra... Egy lányra, akit a vonat ablakából láttam csak....

A vasúti sorompó mellett állt és az utasokat nézte. Csak úgy, unalomból... Szép szőke haja volt. Olyan színű, amilyen az érett kalász, vagy olyan, mint a méz... Egy pillanatra találkozott a tekintetünk, négy kék virág... A leány szeme mosolygott. Olyan szeme volt, mint a Mária-szobornak...

Talán azért jártam a Mária-oltárhoz imádkozni...

S közben rajtakaptam magam, hogy nem imádkozom, hanem arra a lányra gondolok, akinek a nevét sem tudom... Akinek elsősorban először a haját simogattam meg, azután a kezét... Azután benyúltam a blúza alá és hirtelen felébredtem... Olyan vadul vert a szívem, mintha valóban megtettem volna... Egyszer le is vetköztettem, és akkor izzadtan, riadtan ébredtem fel az éjszaka kellős közepén...

Milyen pap lesz belőlem?

Most még nem késő, meggondolhatom!

Ha almát vettem a kezembe, vagy meleg kenyérszegélyt, csak a szemem kellett lehunynom, s úgy éreztem, mintha gömbölyded lánymellett tartottam volna a tenyeremben.... Riadt kis madarat...

A KOCKA EL VAN VETVE!

1914-ben kitört a háború!

Úgy éreztem, hogy ütött a szabadulásom órája, akkor, amikor már kispapi ruhában jártam... Márciusban besoroztak és októberben már be is kellett vonulnom... 1915-öt írtak akkor.

Egy fekete reverendás férfi azt mondta:

- Ha keze-lába meglesz, visszajöhetsz... Ha nem, akkor ne jöjjön vissza!

Ki látott már félkézű, vagy féllábú papot?... Istent csak épkezélab ember szolgálhatja!...

A komáromi öregvárba vonultam be, a tizenkettes gyalogezredhez. Német vezényszavak, kemény katonaélet... Az elkényeztetett fiúk takarodó után csendesen sírtak a szalmazsákon. Talán az édesanyjukra gondoltak, talán a kedvesükre... Engem megedzett az élet, fel sem vettem a korai kelést, a gyakorlatozást. Csak a koszt volt rossz: naponta sós hering! Grázban öt-hat fogásos ünnepi ebédek voltak a papnevelőben...

Komáromból Veszprémbe vittek bennünket. Itt a vezényszavak többnyire már magyarok voltak, de a koszt ugyanolyan rossz, mint Komáromban. Egy hónap múlva indultunk a harctérre, 1916. január tizenötödikén...

Galíciában egy hónapos tábori gyakorlat, azután ki a hadállásokba. Pár hét múlva tüdőgyulladással kórházba kerültem, utána visszaküldtek a harctérre. Éjszaka csináltuk a fedezékeket, de mi egyszer sem sütöttük el a puskánkat.

1916 júniusában az oroszok áttörték a frontot és megkezdődött a visszavonulásunk... Nem kaptuk meg az ételmiszer-fejadagunkat, hát rekviráltunk. Kitűnő állásaink voltak és a tisztek már arról beszéltek, hogy innét már nem hátrálunk. „Nincs olyan Isten, aki ismét kiverjen bennünket!”

Velünk szemben beásta magát az orosz tüzérség, azután öt nap, öt éjjel tartott az ágyúzás. Reszketett a föld, éjszaka kísérteties fények világították meg a hadállásokat és a halott katonák görcsbe merevedett arcát... Ölelték az idegen földet. Talán azt álmodták, hogy a hazai rögöt ölelik, vagy az asszonyukat...

Paraszt, gyönyörködj a tűzijátékban! Ilyet sem láthattál fatornyos házában... Gyönyörködj, csodálkozz, ámulj és bámulj, mit tudnak az urak, az emberevők! Ha nem azok, kiknek kell ez a sok lemészárolt ember? Kinek kellene a halottak? Milyen vérszomjas pogány istenségnek?...

A fedezékből hull ránk a föld, a derékvastagságú fenyőszálak szétforgácsolódnak... Szanitéc, sanitéc! – kiáltja valaki elhaló hangon... Valaki Istent hívja, valaki káromkodik... Egyiken sem segítenek most... A háborúban nincsenek hősök, a hősokeket utólag teremtik... Avagy a véletlen tehet valakit hőssé? Akik velem együtt voltak, bebújtak volna még az egérlyukba is... Mindenkinek kedves az élte, kedvesebb, mint a haza...?

A századparancsnokunk azt mondta, hogy mi még hálát adhatunk az Istennek... A szomszéd zászlóaljra összpontosítják az oroszok a tüzet... Már fél órája megszakadt velük a kapcsolat. Ki jelentkezik önként? Senki?... Ilyen gyáva kutyák vagytok?

Engem neveztek ki rajparancsnoknak. Öt emberrel fel kell derítenem, mi van szomszédainkkal: élnek, vagy halnak?

Futólépésben megyünk a lövészárkokban. A fedezékben valaki cigarettára gyújt... Kérdeznek valamit... Hová megyünk? A pokolba, bajtárs!... Vagy még rosszabb helyre! Világító rakéta világol fölöttünk... Hasalj! Hiszen derékig kilátszunk a futóárokból... Micsoda hanyag munka... A muszkák úgy leszedhetnek bennünket, mint a legyeket!

Újra sötét van...

– Utánam emberek! – kiugrok a futóárokból és fák között rohanunk tovább. Ágak csapódnak az arcomba, nekirohanok egy fatörzsnek, a rohamsisak lecsúszik a fejemről és érzem, hogy vérzik az arcom... Most először káromkodom és eszembe sem jut, hogy bünt követek el, hogy én papnak készültem... Lihegést hallok a hátam mögött. Itt vagytok?... Itt! – jön a válasz. Egyitek maradjon itt, a többi utánam! – adom ki a parancsot és futok tovább... A csörtetésből hallom, hogy jönnek utánam. Te maradj itt, te itt!

Egyedül maradtam... Pihennem kell, mert majd kiugrik a szívem... Talán nem is a félelemtől, de harmincöt kiló van a hátamon... Minek ennyit cipelni egy embernek?...

Csak egy percig akarok pihenni!.. Csak egy percig! – ezt ismételve, de elnyom az álom, és amikor felébredek, már pirkad!

Mély, álom nélküli alvás volt..., zuhanás az öntudatlanság fekete szakadékába... Fáradt és összetört vagyok...

Fel kell derítenem a szomszédainkat, de az irányt nem tudom... Merre menjek?..... Olyan csend van!... Otthon, a Zobor alján ilyenkor már hangversenyeznek a madarak!... Innét bizonyára elmenekültek, vagy meghaltak?... Elnémultak, mint a szomszéd zászlóalj?... Megszakadt a telefonösszeköttetés!... Amikor meghalunk, velünk is megszakad...

Támolyogva állok fel és megdörzsölöm a szemem, száraz levelek tapadtak arcomhoz, véres lett a kezem... Persze, tegnap nekiszaladtam egy fá-

nak... Hol lehetnek a társaim? Visszamentek?... Várnak rám, vagy meghaltak?... Vagy fogságba estek? Mindegy! Így nem mehetek vissza! De merre van előre, és merre van vissza?

Elindulok óvatosan, mintha vadász lennék... És a vad éber, elmenekül, ha előbb vesz észre, mint én őt... Csakhogy itt embervadászaton vagyok... Itt a vadnak is fegyvere van, és ha előbb vesz észre, mint én őt, akkor én meghalok... Akkor már nem vihetem meg a hírt a századparancsnoknak, hogy mi van a szomszédainkkal... Nem szabad, hogy bakancsom alatt reccsenjen a száraz ág, neszezzon a tavalyi avar... Egy erdei útra értem és át akartam menni rajta, amikor rámkiáltottak: .

– Honvéd, gyere ide!... Honvéd...

Hét vagy nyolc orosz tiszt állt az úton. Ők kiáltottak rám magyarul... Bizonyára azt hitték, hogy át akarok szökni hozzájuk...

Mint az üzőtt vad, rohantam visszafelé és meg is találtam állásainkat – üresen... A szétdobált munícióból láttam csak, hogy a századunk hirtelen távozott, menekült... Lehet, hogy bekerítettek bennünket az oroszok... Lehet, hogy a többiek már mind fogságban vannak... Akkor ők már befejezték a háborút!... Talán jobb lett volna, ha engem is elfognak!

Pár sebtében kapart sírt is láttam, két ágból összetakolt keresztel... Néhány temetetlen halottat, valaki lehúzta a csizmájukat... Pár száz méterre katonák menetelnek az úton, lovak két ágyút húznak... Intogetnek felém, azután golyók füttyölnek el melletttem... Csak úgy menetközben lőttek rám, kapásból... Lehet, hogy csak meg akartak ijeszteni... A földhöz lapultam és alkonyatig meg sem mozdultam... A hátizsákomból kenyeret vettem elő és azt rágicsáltam, közben pokoli szomjúságot éreztem...

Estére egy égő faluba értem.

A visszavonulók gyújtották fel.

Csak pár behúzott farkú kutyát láttam itt... Ki tudja, hol lehetnek a lakosok? Lapulnak valahol, ők is féltik az életüket, mert másuk aligha maradt...

Éjszaka német tüzerek értek utól... A századomból volt velük három katona. Tőlük tudtam meg, hogy az oroszok bekerítették századunkat és csak néhányan tudtak megmenekülni... Ezeket a németek maguk mellett tartották.

A német szakács nagy csajka gulyást adott. Végre teleehettem magam... A németeknek még volt mit enniük...

Átkeltünk a Stir folyó hídján és megálltunk. A németek szalmacsutakokat kötöztek a hídlábakra, s pár perc múlva égett a híd... Akkor láttam meg a túlsó parton két huszárt. Nekivágtattak a lángoknak, de a lovak visszahököltek. A folyóba ugrattak, de csak az egyiküknek sikerült kivergődni az innenső partra, a másikat elsodorta a víz...

Itt végre megtaláltam az ezredemet – a századomat már nem... Az talán már Szibéria felé masírozott...

A másik parton az orosz tüzerek állították fel az ágyúikat. Az erdőben kényelmes barakkokat találtunk. Ezt már nekünk, visszavonulóknak építették. A tisztek azt mondták, hogy itt kéthetes pihenőt tartunk. De az oroszok valahol átkeltek a folyón és így a kéthetes pihenésből semmi sem lett, még aznap futottunk tovább. Éjszaka egy árokban aludtam és

amikor felébredtem, a társaimat nem találtam, csak déltájban értem őket utól...

Már nem bántam volna azt sem, ha fogságba kerülök. Naponta tízszer is fedezéket ástunk, azután futottunk tovább. Tenyerünk csupa vér volt a tábori ásó nyelétől... Köröskörül égtek a falvak... Harmadnap este megint egy erdőben éjszakáztunk.

– Ki akar gyónni? – kérdezte a tábori pap.

Majdnem mindenki meggyónt már, amikor a fejünk fölött a fa törzsébe becsapott egy gránát. Három katona meghalt, és a papnak semmi baja nem történt...

Annyira éhesek voltunk, hogy nyersen ettük a krumplit, zabkalászkodat morzsoltunk szét. Két társammal felderítő- és élelemszerző útra indultunk. A közeli faluban még egy nyeszlett csibét sem találtunk, de amikor már vészesen korgó gyomorral visszafelé jöttünk, egy zabtáblában két zsákba botlottunk! Az egyikben só, a másikban búzakorpa volt... Olyan kását főztünk belőle, hogy az íze még mindig a számban van...

A huszonhatos gyalogezredet az orosz tüzéség teljesen tönkretette, s minket akartak a helyébe vezényelni. Már éppen az ő szakaszukra vonultunk az országúton, amikor rengeteg fegyvertelen orosz katona rohant felénk... Egy egész ezred adta meg magát...

– Üdvözetet hozunk Pétervárról! – kiabálta már messziről az egyik tiszt.

Én találtam rá az ezredparancsnokukra. A földön feküdt – tüdőlövéllel, a saját katonái lötték le! Pár orosz szót mondott és egy fényképet adott a kezembe: három gyerek és egy asszony volt rajta... Pár perc múlva elájult a vérvesztéségtől. A revolverét elvettem és hívtam a szanitéceinket. Azok bevitték a kötőhelyre...

Így nézett ki a háború!

Ez nem mese, nem az, amit a történelemkönyvek tálnak... Hol voltak itt a nagy stratégiák?... Minden, vagy majdnem minden a véletlenen múlt... Szervezett fejtelenség mindkét oldalon! Az oroszok sem akartak meghalni a cár atyuskáért és mi sem a császár-királyért! Meguntuk a háborút, amibe belekergették bennünket...

★

A Mazuri-tavak előtt állottunk... Nem is tavak voltak ezek, hanem inkább mocsarak...

Ta-ta-ta-ta... – kelepelt egy nagy fa tetejéről egy ittfelgett orosz gépfegyver. Két bajtársam mellettem rogyott a földre...

Egy hős a fa tetején... Talán azt hiszi, hogy az egész ezredünket lekaszálja?... Megháborodott, vagy valóban hős akar lenni?... Német ágyú söpörte le a fa tetejétől...

A mocsáron kellett volna átkelőhelyet kiépítenünk, de nem volt miből... Egyenként próbáltunk átkelni, közben az oroszok két oldalról lőttek bennünket... Potyogtunk, mint a legyek ősszel... Azért mégis átjutottunk a másik oldalra...

Egy gödörben pihentem és elkecsereidésben kitettem a kezem, majd a lábam, hogy eltaláljanak az oroszok, de egyik, sem talált el. Este lövészárkot ástam, közben az ásóm valamibe beleütközött: egy eltemetett kato-

nát találtam. Egy hétig maradtunk itt. Tőlünk száz méterre voltak az oroszok és mindennap közelebb jöttek hozzánk...

Éltünk, beszélgettünk, cigarettáztunk, néha ettünk, közben eltemettük egy-egy bajtársunkat. Nem hősök voltunk, csak névtelen katonák, hiszen a háborúban mindig a generálisok a hősök... Pár száz méterre a hátunk mögött minden éjszaka mulattak a tiszt urak. Ellopták köpenyünkől a bélést, kabátot varrattak belőle hozzátartozóiknak... Csak azt nem lopták el, amire a legkevesebb szükségünk volt: háromszáz éles töltény a hátizsákban, százhusz a tölténytáskában és kétszáz a kenyérzsákban... Az oroszok egész felszerelése pedig egy ötkilós zsák volt...

Az Isten elhagyott bennünket, ...a király megcsalt, ...a haza elfeledett...

FOGSÁGOM TÖRTÉNETE

- Kozákok! - ordította hajnalban valaki.
- Kozákok! - Kozákok! - hallatszott mindenhol.
- Körülkerítették bennünket!... Elvesztünk!...
- Ne löjjetek, már minden hiába! - parancsolta a főhadnagyunk is. - A hátunk mögött mindenhol oroszok vannak!

Puskánkat szuronnal a földre szúrtuk, a töltényeinket elszórtuk és felémelt kézzel indultunk meg az orosz állások felé... Robbanólövedékek csaptak le közénk, aknáknak... A német tüzérség lőtt bennünket... Belek a fákon, karok, lábak, fejek szétszórva... A felismerhetetlenségig összeroncolt emberi testek... Pár perce még együtt szidtuk a háborút, együtt cigarettáztunk...

Egy magas rangú kozák tiszt fogadott bennünket, pompás lovon ülve:

- Ma nekünk, holnap nektek! - mondta németül, és megkezdődött a fogságom. Itt tudtam meg, hogy ezen a napon százhuszezer embert fogtak el az oroszok, északabbra meg a németek még több hadifoglyot ejtettek... Hiába, a hadiszerencse forgandó!

Sorba állították bennünket és pár orosz katona kíséretében indultunk el kelet felé... Mindenemet eldobáltam és hátizsákomban csak három kenyér, tíz konzerv és háromváltás alsónemű maradt. Egész nap meneteltünk és estére ugyanoda értünk vissza, ahonnét elindultunk, mert az oroszok nem ismerték itt ki magukat. Végre mégiscsak Kijevbe értünk...

Itt a cseh légionáriusok voltak az urak. Amíg itt tartózkodtunk, számtalanszor tanújelét adták magyargyűlöletüknek. Két hétig voltunk ebben a városban, a legkoszosabb barakkokban, A tetvek, a poloskák és a svábok éjjel-nappal gyötörtek bennünket.

Egy napon aztán különválogatták a tiszteteket és a legénységet. Tudtuk, hogy munkára visznek bennünket valahová Szibériába. Ingyen nem fogyaszthattuk az orosz állam kenyerét. Megtudtam, hogy minden négy fogoly tiszt vihet magával egy tisztiszolgát... Mert a tiszt még fogságban is tiszt! A Pesti Hírlap szerkesztőjének fia, Ludvig Kálmán szólított meg:

- Nem jönne el velünk tisztiszolgának?

Nem sokáig törtem a fejem, bólintottam:

- Elmegyek, ha lehet!

Csakhogy a fogolytábor őrsége nem engedett ki, mert már számfeletti voltam. A szögcsőrűt túlsó oldaláról szólta vissza Ludvig:

– Bújjon át a kerítés alatt és jöjjön utánunk!

Így is történt. A nagy kapkodásban senki nem vette észre, hogy én kutyamódra átkapartam magam a szögesdrót alatt. Sok ezer fogoly volt ebben a táborban és az örök csak a kapura figyeltek. Így aztán a tisztekkel utaztam egészen Habarovszkig.

A kínai határ közelében szinte ingyen lehetett vásárolni a parasztoktól, s így nagyon jól éltünk addig, amíg el nem fogyott a pénzünk. Azután másként „szerveztük meg” a bevásárlásainkat, megrakodtunk mindennel, és amikor a fizetésre került a sor, a tisztek kiabálni kezdtek:

– Gyorsan beszállni!... Gyorsan!... Azonnal indulunk tovább! –, s mi fizetés nélkül ugráltunk fel a vonatra. Nehogy azt higgyék, hogy ezt mi találtuk ki, éppen az orosz tisztek adták az ötletet... Soha nem felejttem el a következő esetet:

Egy alkalommal az előbbi módon akartunk „bevásárolni”! A vészkiáltás elhangzása után, alaposan megrakodva, fel akartam ugrani a vonatra, amikor egy fekete hajú, fekete szemű kisfiú magyarul rámkiáltott:

– Bácsi, maga nem fizetett!

Annyira meglepődtem, hogy mindent visszaadtam és még a megmaradt pénzem is a fiúcska markába nyomtam. Beszélgetni kezdtem az apjával. Éppen el akarta mondani, hogyan került ide, a kínai határ mellé, amikor a vonat valóban elindult, és nekem már rohannom kellett.

Krasznojarszkban már lecsett a hó...

Egy hatalmas kaszárnyába szállásoltak el bennünket. A tisztek ágyon, mi tisztiszolgák pedig priccsen aludtunk és a gyakran negyvenfokos hidegben csak egy-egy kínai köpennyel takaróztunk.

Minden négy tisztnek volt egy tisztiszolgája, s ennek aztán – szolgálatai fejében – havonta egy-egy rubelt adtak. A tisztiszolga söpört, rendbe tartotta gazdáik ágyát, ruháját, bevásárolt nekik. Lassan hozzászoktunk ehhez az élethez, azaz, inkább beletörtünk. Mindenki keresett magának valami elfoglaltságot és jöhetett a nagy orosz tél...

Eljött a karácsony és szilveszter ünnepe is. Elhatároztuk, hogy megünnepeljük úgy, ahogyan lehet. S ez nem is volt olyan nehéz, hiszen a tábor kantinejében volt minden: csupa amerikai áru... Volt száz rubelem, s az egyik ór tizért egy egész zsák cigarettát hozott, kettőt még vissza is akart adni belőle.

Így készültünk fel az ünnepekre. Enni- és innivalónk volt bőven, a tisztek másort is készítettek, hiszen a legtöbbjük tanító volt.

Karácsony estéjén, a „lakoma” után a tisztek körülvettek, mert tudták, hogy gerencséri vagyok. Biztattak, beszéljek nekik babonáinkról, hiedelminkről, népszokásainkról. Szívesen ráálltam, hiszen szerettem a falumat.

Kint nagy pelyhekben hullott a hó, mi körülültük a dúsán megterített asztalt, és én mégis a falumat láttam, a zoboralji zsuppfedeles házikókat...

– A lányokról beszélj! – kurjantotta valamelyik tiszt, s ezen sem lepődtem meg, hiszen a nap tizenhat órájában legtöbbit a fehérrépről beszéltek, éjszaka meg róla álmodtak, a tiszturak. Belekezdtem a mondókámba:

– Karácsonyeste templomba megy a leány Gerencséren. A zsebkendőjében egy mákos pupácskát (mákos gubát) visz magával és ezt úgy teszi bele a szenteltvíztartóba, hogy senki ne vegye észre... Ha valaki meglátja, el-

kerüli őt a szeretője! Az éjféli mise után, a templomból kijövet, a lányok meghúzogatják a harang kötelét is, hogy „híresek” legyenek... De hát ez csak amolyan babona, már nálunk is kevesen hisznek benne... Inkább csak úgy, szórakozásból csinálják.

– Nem baj, csak mondd tovább! – biztattak a tiszték.

– Hát jó, én mondhatom akár holnap estig is... Szóval, nálunk az is szokásban van, hogy az eladó lány homlokát, mellét, meg a micsodáját megmézezik karácsonykor, hogy édeesebbek és kapósabbak legyenek...

Erre kitört a kacagás:

– Ne ugrass bennünket, te palóc!

– Ilyen mézespináju fehérnépet én is elfogadnék most hirtelenében!...

– Az se lenne baj, ha szeplős lenne kissé!

– Az se, ha nagy lenne az orra!

– Még az se, ha bandzsítana!

– Vagy akkora púpja lenne, mint egy malomkő...

– Akármije lehetne, ha az sem hiányozna róla, ami a legfontosabb!...

Ízes, szép palócsággal folyik a szó Ánti bácsi ajkáról. Időnként megnedvesíti szép, fehér bajuszát egy kis törkölyvel. Közben bejött a lánya is, aki már nagymama, de azért, amikor a mézezésről beszélt az öreg, egészen elpirult:

– Dudu, miért mondassz el ilyen butaságokat?... Nem is tudom, hová néztek szégyenletemben...

Legszívesebben megkérdezném tőle: – Miért, még talán magát is megmézezték? De ilyent mégsem kérdezhetek egy nagymamától!...

Ánti bácsi nem hagyja magát:

– Ha nem mész ki azonnal, még azt is elmondom az uraknak, hogyan szögelte meg Marist a csősz!

– Jaj Istenem, maga vénségére megbolondult! – kapott fejéhez a leánya és kipördült a konyhába.

Az öreg megpödörte a bajuszát:

– Hol is hagytam abba?... Ja, a mézezésnél!... Szóval, ilyen vidám volt a karácsonyunk, meg a szilveszterünk is. Aztán jöttek megint a végtelenül hosszú hétköznapok. Egyik gazdám, Ludvig a világháború történetét írta, a többiek malmoztak, sakkoztak, bárány és farkast játszottak, vagy farigcsáltak valamit... De azért mindent tudtunk a világról, mert egy zászlós mindennap felolvasta nekünk az orosz újságokat. S egyik nap azt, hogy:

KITÖRT A FORRADALOM!

(Folytatása következő lapszámunkban.)

Tartalom

- 3. Finta József: Vallomás
- 4. Zsibói Béla: A rajztoll üzenete
- 9. Tandori Dezső: How To Play Blues Piano (vers)
- 12. Balázs Attila: A felkelő nap. . . (novella)

SZOMSZÉDSÁG ÉS KÖZÖSSÉG

- 22. Mezey László Miklós: Elfeledett kisebbség (tanulmány)
- 34. Szabó Péter: Nemzetiségek a magyar királyi honvédségben 1938–1943. I. (tanulmány)
- 42. Géczy János: Forgatókönyv, I–II. (vers)

VITA

- 44. Endrődi Szabó Ernő: A „harctalan nemzedék”, avagy az üde nihilizmus apotecózisa (tanulmány)
- 54. Handó Péter versei
- 54. Penderik Tamás versei
- 55. Hidasi József: Rendhagyó ballada (vers)
- 56. Ferdinandy György: A befogadás után (Palackposta, III.)

VALÓSÁGUNK

- 60. Andraszew Iván: Alullévők című sorozata
- 64. Gosztonyi Péter: A Magyar Kommunista Párt útja 1918–1945. I. (tanulmány)
- 77. Garamvölgyi Antal: Salgótarján a forradalomban, I. (emlékirat)

SZEMÉLYES TÖRTÉNELEM

- 82. N. László Endre: Egy palóc élete, I.

Ára: 25,- Ft

palócföld
TÁRSADALOMPOLITKAI, RODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT 1989/6 XXIII

1990 -01- 0 4